

**МОМЕНТИ ПРАВОВИХ РЕГЛАМЕНТАЦІЙ
АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОЇ СПРАВИ
У СВЯТОМУ ПИСЬМІ [1]**

Питаннями існування архітектурно-будівної правосвідомості в історії архітектурної професії як такої цікавилися нечисленні вітчизняні архітектурознавці та історики культури. Серед них слід назвати Г. В. Алфьорову, В. Д. Блаватського, В. А. Глазичева, В. П. Зубова, Г. С. Кнабе, В. О. Кочетова, В. Д. Кузнецова, Г. С. Лебедеву, І. П. Медведєва, Б. П. Михайлова, І. С. Ніколаєва, С. С. Ожегова, Ф. О. Петровського, О. М. Сперанського, В. З. Черняка, О. В. Ярового [2]; авторів дванадцятитомної «Всесвітньої історії архітектури» [3] та ін. Відверто кажучи, побіжно питання юридичного обґрунтування будівельної справи в історії архітектури можна зустріти майже у кожного автора, який торкається сутності архітектурно-проектної справи, і тому перелік цих авторів може бути подовжений. До того ж, дуже важливо іноді відокремити юридичне питання від економічного, як економічне — від політико-економічного. Кожного разу існує певний перетин, коли з царини правознавства питання потрапляє у царину економічних взаємин або ж волюнтаризму владної особи.

Оскільки темою цього етюдю є моменти правових регламентацій архітектурно-будівельної справи у Святому Письмі, одразу зазначимо, що оглянути форми архітектурно-будівної правосвідомості в такому священному тексті, яким є Біблія, в короткому тексті практично неможливо: це задача окремої копіткої праці. Тому аби упевнитися, що й у цьому тексті наявні зазначені моменти, звернемося лише до одного місця у Старому Заповіті, в якому знаходимо низку цікавих положень, що можуть бути віднесені саме до досліджуваної нами теми. Задля досягнення цієї мети дозволимо собі довгу цитату з глави 25 Другої книги Мойсеевої «Вихід» [4], в якій йдеться про наказ Господа Мойсееві щодо влаштування святилища, скінії, ковчега та столу.

«А Господь промовляв до Мойсея, говорячи: ... І нехай збудують Мені свя-
тину, — і перебуватиму серед них. Як усе, що Я покажу тобі — будову скінії [5]
та будову речей її, — і так зробіте. І зроблять вони ковчега [6] з акаційного де-

рева, — два лікті й пів довжина його, і лікоть і пів ширина його, і лікоть і пів вишина його. І пообкладаєш його щирим золотом зсередини та іззовні. І зробиш вінця золотого навколо над ним. І виллеш для нього чотири золоті каблучки*, і даси на чотирьох кутах його, — дві каблучки на одному боці його, і дві каблучки на другому боці його. І поробиш держак з акаційного дерева, і пообкладаєш їх золотом. І повсовуєш ці держак в каблучки на боках ковчегу, щоб ними носити ковчег. В ковчegovих каблучках будуть ці держак; не відступлять вони від нього. І покладеш до ковчегу те свідоцтво, що Я тобі дам. І зробиш віко зо щирого золота, — два лікті й пів довжина його, і лікоть і пів ширина його. І зробиш два золоті херувими, — роботою кутою зробиш їх з обох кінців віка. І зроби одного херувима з кінця звідси, а одного херувима з кінця звідти. Від того віка поробите тих херувимів на обох кінцях його. І будуть ті херувими простягати крила догори і затінювати своїми крильми над віком, а їхні обличчя — одне до одного; до віка будуть обличчя тих херувимів. І покладеш те віко згори на ковчегу, а до цього ковчегу покладеш свідоцтво, яке Я тобі дам. І Я буду тобі відкриватися там, і буду говорити з тобою з-над віка з-посеред обох херувимів, що над ковчегом свідоцтва, про все, що розповім тобі для синів Ізраїлевих.

І зробиш стола з акаційного дерева, — два лікті довжина його, і лікоть ширина його, і лікоть і пів вишина його. І пообкладаєш його щирим золотом, і зробиш вінця золотого для нього навколо. І лиштву зробиш для нього в долоню навколо, і зробиш вінця золотого навколо, — для лиштви його. І зробиш для нього чотири каблучки із золота, та й даси ці каблучки на чотирьох кінцях, що при його чотирьох ніжках. Навпроти лиштви будуть ці каблучки, на вкладання для держаків, щоб носити стола. І поробиш миски його, і кадильниці його, і чаші його та кухлі його, щоб ними лити, — зо щирого золота їх ти поробиш. А на столі покладеш хліб показний, що завжди перед Моїм лицем.

І зробиш свічника зо щирого золота, — роботою кутою нехай буде зроблено цього свічника. Стовп його, і рамена його, келихи його, гудзі його й квітки його — будуть із нього. І шість рамен виходитимуть із боків його, — три рамені свічника з одного боку його, і три рамені свічника з другого боку його. Три келихи мигдалеподібні в однім рамені, гудзь і квітка, і три мигдалеподібні келихи в рамені другім, гудзь і квітка. Так на шести раменах, що виходять із свічника. А на стовпі свічника чотири келихи мигдалеподібні, гудзі його та квітки його. І гудзь під двома раменами з нього, і гудзь під іншими двома раменами з нього, і гудзь під третіми двома раменами з нього, — у шести ромен, що виходять із свічника. Їхні гудзі та їхні рамена нехай будуть із нього. Увесь він — одне кут-

---

* В українському перекладі, на наш погляд, мало б бути не «каблучки», а «кільця», оскільки слово «каблучка» вживається переважно як синонім слова «перстень».

тя щирого золота. І зробиш сім лампадок до нього, і нехай засвітять його лампадки, і нехай він світить на передню сторону його. А його щипчики та його лопатки на вугіль — щире золото. З таланту щирого золота зробиш його та увесь цей посуд. І дивись, і зроби за тим зразком, що тобі показано на горі» (Вих. 25 : 1–40). У подальших главах Господь заповідає Мойсею зробити покривала, брусся, шести, завісу шкіні (гл. 26), висловлюється щодо влаштування олтаря, про двір шкіні, про елей для освячення (гл. 27). Зауважимо, що аналогічні повеління Господа наявні в інших місцях Біблії: Вих. 35 : 5; 16 : 34; Євр. 8 : 5; 9 : 3–5; Второзак. 10 : 2; Левіт 6 : 18; 24 : 3; 24 : 6; 1 Цар. 3 : 3; 21 : 4; 2 Цар. 7 : 6; 3 Цар. 7 : 48; Числ. 8 : 2–4; Захар. 4 : 2; Діян. 7 : 44 та ін. Уважний читач Святого Письма зненацька дивується, навіщо в цьому священному тексті наведені такі суто технічні подробиці стосовно влаштування шкіні та інших сакральних предметів. Дійсно, це до певної міри не може не викликати здивування, і пересічний читач, який читає Біблію щоденно, у тихому й спокійному місці, прагнучи пізнати Бога й досягти глибокої любові до Бога у своєму спілкуванні з Ним, розуміючи, що Бог говорить з ним через Своє Слово, а ми говоримо з Ним у молитвах, — такий читач переважно так само пропускає ці місця, як невідготовлена людина зазвичай пропускає читання спеціальних регламентаційних документів: не задля того ми читаємо Біблію. — «Прийдіть до Мене, усі стурдовані та обтяжені, — і Я вас заспокою! Візьміть на себе ярмо Моє, і навчіться від Мене, бо Я тихий і серцем покірливий, — і «знайдете спокій душам своїм». Бо ж ярмо Моє любе, а тягар Мій легкий!» (Мавв. 11 : 28–30). Влаштування ж шкіні — суто технологічне питання, але на те й Книга Книг, аби в ній містилися відповіді на усі запитання, в тому числі й такого роду. Для цілей нашої роботи слід зазначити, що цей текст, промовлений Вседержителем Мойсеєві, за формою виглядає як сучасне «технічне завдання» на проектування тих або тих матеріальних речей. Сподіваємося, не буде блюзнірством констатація, що наведений вище фрагмент Святого Письма є чи не першим, який дійшов до нас — даний Богом, — текст, який містить в собі законодавчий акт у галузі архітектурно-будівної правосвідомості.

Поряд із розглянутими давньоєгипетськими текстами-договорами фрагмент заповідання Господа Мойсею стосовно влаштування матеріальних свідчень Його сили слід кваліфікувати як закладення передовсім європейської традиції писемних регламентацій в галузі архітектурно-будівного законодавства. Інших рис ця ситуація набуває у давній Греції та Римській імперії, до розгляду яких ми незабаром звернемося.

Цікавим прикладом прояву архітектурно-будівної правосвідомості є письмова умова царя Соломона з Хірамом (цар Тиру, приятель царя Давида) про будову Господнього дому. «І послав Соломон до Хірама, говорячи: «Ти знаєш

мого батька Давида, що не міг він збудувати дому для Імені Господа, Бога свого, через війни, що оточували його, аж поки Господь не віддав їх, ворогів, під стопи ніг його. А тепер Господь, Бог мій, дав мені відпочинок навколо, — нема противника, і нема злого випадку. І ото я маю на думці збудувати дім Господа, Бога мого, як Господь говорив був моєму батькові Давидові, кажучи: Син твій, якого дам замість тебе на трон твій, він збудує той дім для Ймення Мого. А тепер накажи, і нехай зітнуть мені кедрі з Лівану, а раби мої будуть із рабами твоїми, а в нагороду за твоїх рабів я дам тобі все, що скажеш, бо ти знаєш, що серед нас немає нікого, хто вмів би стинати дерева, як сидоняни... І послав Хірам до Соломона, говорячи: «Почув я про те, про що посилав ти до мене. Я виконаю все бажання твоє, щодо дерева кедрового та дерева кипарисового. Мої раби спустять із Лівану до моря, а я їх поскладаю в плоти, і відправлю морем аж до місця, про яке ти пошлеш мені звістку, і порозбиваю їх там, і ти забереш. А ти виконаєш моє бажання, — дати хліба для мого дому». І давав Хірам Соломонові дерева кедрові та дерева кипарисові, — усе за бажанням його. А Соломон давав Хірамові двадцять тисяч корів пшениці, — живність для дому його, та двадцять тисяч корів товченої оливи. Так давав Соломон Хірамові рік-у-рік. А Господь дав Соломонові мудрість, як обіцяв був йому. І був мир між Хірамом та між Соломоном і обидва вони склали умову» (3 Цар. 5 : 12). Як відомо з тієї саме книги, Соломон збудував Дім Господній; наведено дотепний опис цієї величної споруди (3 Цар. 6 : 1–10). Для нас це свідчення Біблії важливе передовсім тим, що в цьому фрагменті ми маємо справу з чи не найпершим збереженим «будівельним договором» [7]. Поряд з цим це не лише пам'ятка «правової культури», але й пам'ятка художньої (архітектурної), а відтак і духовної культури людства.

Отже, можемо наголосити, що вже у прадавні часи було «накреслене» те коло правових питань у галузі архітектури і будівництва, яке існує і по цей час. Слід розуміти, що стосунки між людьми, етичні проблеми, які нам кожного дня доводиться вирішувати, інститути власності й поняття про рухоме та нерухоме майно лишаються протягом століть одними і тими самими. Змінюються регламентації, які диктуються «місцевими умовами» існування власності і майна. Тому наш коротенький огляд лише одного історичного аспекту свідчить про те, що правові інститути в архітектурно-будівельній сфері людських стосунків, запропоновані у тексті Святого Письма, не зазнали суттєвих змін протягом століть, а формальні аспекти, тобто ті, які піддаються регламентації (адже етичні норми, категорії порядності і добродійності не можуть бути регламентовані), у знятому вигляді отримали найбільше законодавче осмислення протягом усієї писемної історії людства.

1. Фрагмент з рукопису монографії «Правові основи архітектури», яка готується до друку в Інституті проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України.

2. Архитектура античного мира / Сост. и пер. В. П. Зубова и Ф. А. Петровского. — М., 1940; *Альфёрова Г. В.* Методы проектирования и строительства русских городов в XVI–XVII веках: Автореф. дис. ... д-ра архитектуры: 18.00.01. — М., 1981; *Блаватский В. Д.* Архитектура древнего Рима. — М., 1928; *Глазычев В. А.* Эволюция творчества в архитектуре. — М., 1986; *Кнабе Г. С.* Древний Рим — история и повседневность: Очерки. — М., 1986; *Кочетов В. А.* Римский бетон: Из истории строительства и строительной техники Древнего Рима. — М., 1991; *Кузнецов В. Д.* Организация общественного строительства в древней Греции. — М., 2000; *Лебедева Г. С.* Новейший комментарий к трактату Витрувия «Десять книг об архитектуре». — М., 2003; *Медведев И. П.* Правовая культура Византийской империи. — СПб, 2001; *Михайлов Б. П.* Витрувий и Эллада: Основы античной теории архитектуры. — М., 1967; *Николаев И. С.* Профессия архитектора. — М., 1984; *Ожегов С. С.* Типовое и повторное строительство в России в XVIII–XIX веках. — 2-е изд. — М., 1987; *Сперанский А. Н.* Очерки по истории Приказа каменных дел. — М., 1930; *Черняк В. З.* Строительные уроки русских мастеров (Из истории экономики строительного дела). — М., 1987; *Черняк В. З.* Уроки старых мастеров (Из истории экономики строительного дела). — 2-е изд. — М., 1989; *Яровой А. В.* Становление и развитие профессиональной организации в европейской архитектуре XIII–XX вв.: Автореф. дис. ... канд. архитектуры: 18.00.01. — М., 1987, та ін.

3. Всеобщая история архитектуры: В 12 т. — М., 1966–1977. — Т. 1–3.

4. Тут і далі Біблія цитується за виданням: Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Из мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. — М.: Вид. Московського Патріархату, 1990.

5. Miskan, skynia, skinia — місце помешкання, намет.

6. Агон, скриня, ковчег, кивот. Пор. в апостола Павла, у Посланнях якого до євреїв йдеться: «Бо Христос увійшов не в рукотворну святиню, що була на взір правдивою, але в саме небо, щоб з'явитися тепер перед Божим лицем за нас, і не тому, щоб часто приносити в жертву Себе, як первосвященик увиходить у святиню кожнорічно із кров'ю чужою» (Євр. 9 : 24–25).

7. Щодо архітектурно-будівельних образів у Святому Письмі існує цікавий цикл публікацій Ю. Мосенкіса. Див.: *Мосенкіс Ю.* Архитектурно-строительные образы в Библии: От Сотворения Мира до Вавилонской башни // Янус-Нерухомість. — 2003. — № 17. — С. 26–27; *Мосенкіс Ю.* Архитектурно-строительные образы в Библии: От шумерского Ура до палестинского Иерихона // Янус-Нерухомість. — 2003. — № 18. — С. 24–25; *Мосенкіс Ю.* Архитектурно-строительные образы в Библии: От храма филистимлян до греховного города Вавилона // Янус-Нерухомість. — 2003. — № 19. — С. 26–27, та ін.